
Artikler Nr. 6 - 1999 - 5. årgang

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 6: Julekvelden

Det gildeste hele året var julekvelden, og den ble først og fremst feiret i «gråstuen». Et par dager før jul var jeg gjerne med far, som kjørte til skogen med hest og slede, for å hente juletreet. Når vi hadde funnet et tre som vi syntes var pent og passe stort, ble det hugget ned og lagt på sleden. For meg var det om å gjøre at treet skulle være størst mulig. Ute i skogen syntes jeg bestandig at treet så for lite ut. Det var vanskelig for en smågutt å bedømme hvor stort det ville virke når det kom inn i hus. Det var tre meter til taket i «gråstuen», og treet rakk bestandig helt opp.

På formiddagen julekvelden satte vi først opp kornband til småfuglene. Etterpå satte far en solid fot på juletreet, og så ble det tatt inn der det skulle stå. Da luktet det så deilig friskt granbar, og det gav en helt spesiell fin og koselig stemning. Lampen over det store bordet ble heist helt opp og dratt til side så den ikke skulle henge i veien for juletreet. For å få plass måtte det store bordet skyves inn til sengene til far og mor, og da ble det god plass til å gå rundt treet.

Til middag julaften var det risen-grynsgrøt med mandel i. Det var nok mange som brukte det, og den som fikk mandelen skulle få en liten «førjulsgave».

Juletreet pyntes

Om ettermiddagen, etter at vi hadde stelt oss og skiftet, begynte far og mor å pynte juletreet. Da fikk ikke vi barna være til stede eller se på. Vi prøvde å tittle i nøkkelhullet for å se hva som foregikk, og

syntes det tok uendelig tid før treet var ferdigpyntet. Det var heller ikke fort gjort å pynte det store treet med et blankt spyd i toppen, glitter, blanke kuler, lange lenker som vi hadde laget av farget papir, små engler og fugler av papp og mye annet småtteri. Så var det juletrekurvene, som vi laget selv, og kanskje hadde fornyet noen av før jul. I de kurvene ble det lagt forskjellige ting som rosiner, nøtter og bitte små biter av tørre kaker og marsipan med mandler.

Da treet endelig var ferdig pyntet, og døren dit inn ble åpnet, var det alle de levende lysene som var det fineste - og farligste. I fall noe skulle skje, stod det alltid en bøtte vann med en øse oppi for sikkerhets skyld, men vi var forsiktige, og det hendte aldri noe galt med varmen. Omtrent samtidig med at vi ble sluppet inn i «gråstuen», begynte kirketjener Ole Rolstad å ringe og kime julen inn med kirkeklokkene. Det skapte en fin høytidsstemning som fortalte at nå var julen endelig kommet.

Pakkene deles ut

Det aller mest spennende og gjeveste var nok alle pakkene som lå under treet. På det store bordet stod det fat med nøtter, kaker, dadler, rosiner, fiken og marsipan, og ikke å forglemme mors peppernøtter. Ved siden av lå det en liten stabel med nye julehefter. Den gang var det virkelig julehefter med mange hyggelige, fine og morsomme og interessante stykker. Noen av disse heftene husker jeg navnet på. Det var «Julaften på Landet», «Bondens Jul», «Julehelg», med helsides fine fargebilder på tynn papp, og det var «Magnes» julehefte og flere som jeg ikke husker navnet på. Disse heftene fikk vi ikke se på før julekvelden, og på den måten ble jo alt så mye mer hyggelig og spennende enn hva det er i dag.

Etter at alle var samlet, begynte vi å gå rundt juletreet og synge julesanger. Vi begynte bestandig med «Jeg er så glad hver julekveld», og siden de andre gamle kjente julesangene etter tur.

Julekveldsmaten

Endelig kom det store øyeblikket da pakkene skulle deles ut. Da jeg var den minste, ble det for det meste min oppgave å hente fram pakkene og fordele dem til de forskjellige mottakere. Før jeg kunne lese måtte jo en av de andre få se pakken og si hvem den var til.

Etter at pakkene var delt ut, og innholdet gransket, var det tid for å spise julekveldsmåltidet. I mellomtiden hadde nok mor, min eldste søster eller en hushjelp vært ute på kjøkkenet og stelt i stand maten. Vi barna hadde hver våre spesielle tallerkner, dype og flate, som bare ble brukt en gang i året, og det var på julekvelden. Tallerknene var ikke store, og vi hadde alle hver våre med spesielle tegninger og mønstre. På mine tallerkener, som jeg har enda, er det bilde av en hare som står på to ben og likesom snakker med en gammel mann med topplue og krokkjepp, som sitter på en stubbe. Det er sommer og alt ser idyllisk ut med store trær, gress og blomster rundt.

Da vi hadde satt oss til julebordet, ble lysene, som stod i to sølvstaker på bordet, tent. Så leste far juleevangeliet, og det gav en ekstra fin høytidsstemning. Da det var gjort, ble maten båret inn.

Først serverte mor risengrynsvelling med sukker og kanel. Etter manges mening kanskje litt rart på julekvelden. Jeg vet ikke hvor skikken var kommet fra, men godt var det. Så var det den tradisjonelle julematen, ribbe og medisterpølse med god saus, grønnsaker og gode «Marius»-poteter. En ting må heller ikke glemmes, og det er sirupsølet som mor brygget før jul. Jeg mener å huske at det ble laget av vanlig sirup, gjær og humle, og det ble tappet på flasker god tid i forveien. Når far trakk korken opp av flasken, bruste det veldig, og det hendte ofte at det sprutet litt på gulvet. Ølet var friskt og godt, og var av en eller annen grunn grønt av farge.

Til slutt ble det servert dessert med jordbær- eller bringebærsyltetøy med krem og tørre småkaker. Da vi endelig var ferdige med å spise, var vi nok mer enn mette alle sammen. Siden gikk vi tilbake til

«gråstuen», hvor far gjerne leste et par morsomme stykker i et julehefte. Da det led på kvelden, begynte nok trettheten for alvor å melde seg for noen hver av oss, og da i sær for meg som var minst.

Jula for tjenestefolkene

Tjenestefolkene må jeg heller ikke glemme å nevne i forbindelse med julekvelden. Sveiserfolkene, som bodde i annen etasje i veslebygningen, var gifte og feiret jul for seg selv. I god tid i forveien hadde de fått en stor kurv full av god julemat av forskjellig slag. Det var ribbe og pølse, julekake og ekstra godt brød, småkaker og forskjellig smågodt til ungene.

Gårdsguttene reiste vanligvis hjem til jul, men en som kunne ha lang vei hjem, feiret jul hos oss. Når det gjaldt hushjelpen eller tjenestejenta, som det vanligvis het den gang, var hun ofte hjemme hos oss på julekvelden hvis hun hadde lang vei hjem. Det er vel heller ikke sikkert at mange av dem hadde så mye hygge å reise hjem til, og at de derfor heller ville være i ro sammen med oss. Jeg husker flere julekvelder som tjenestefolk var hos oss på Melvold, og da var vi alle som en stor familie og hygget oss sammen.

Nyttårsaften gikk vi også rundt juletreet, sang julesanger og spiste julemat omtrent som på julekvelden. Vi var aldri oppe så sent som til midnatt, for alle var trette og la seg lenge før.

Dette får være nok om jule- og nyttårsfeiringen i min barndom, men jeg minnes det med glede og i takknemlighet.

Kristian Lieungh

Gårdshistorie inntil 1647

I et arkivskap på biblioteket i Sørumsand ligger det et manuskript med denne overskriften. Det er skrevet av den senere professor i historie, Andreas Holmsen. På omslaget står det "TIL BIND III". Et usignert brev til "Hr. cand. filol. Andreas Holmsen, Oslo" er med blyant datert "juli 44". Dette er to år etter at første bind av bygdebok for Sørum var utgitt, og optimismen stor med tanke på en snarlig

utgivelse av bind to og tre, det siste med gards- og slektshistorien.

Fordi vi nå står foran realisering av bygdebokprosjektet, vil vi gjerne trykke Andreas Holmsens manuskript her i Artikler fra Blaker og Sørum historielag. Og vi velger den rekkefølgen som Holmsen selv valgte, nemlig etter stigende matrikelnummer. Denne gang er vi kommet fram til gardsnummer 9 og 10.

Vølneberg

Den nuværende matrikelgård er opstått av to eller muligens tre gammelnorske gårder: En eller to med navnet Berg og en med navnet Rud eller Vatterud (nu br.nr. 8). Navnet "Vølneberg" er først kommet op inyere tid eller senmiddelalderen (nevnt første gang 1514 i formen Vynberg) for å skille denne gården fra Berg g.nr. 16; i gammelnorsk tid ble den av samme grunn kalt "Berg lille".¹

I det eldste skattegårdmannallet, fra 1577, finner vi V. ("Villennberrig") som halvgård med vanlig vissøretakst, 1 skilling, men dertil gav brukeren også 1 skilling i vissøre av "en ødegaard". Dette var sannsynligvis Vatterud, som etter kapitelsjordeboka av 1595 og en rekke andre kilder var blitt underbruk til V. Men det kan også hende at ødegården representerer et nedlagt gammeltnorsk bruk av V. selv. Skylden av "Berg lille", som etter RB blir minst 2 hefselder smør (13 ½ bismerpund) og 5 huder, dvs. 18 1/3 øyresbol, er nemlig over fullgårdsgrensen (16 øyresbol), så det kan være en viss grunn til å tro at den var delt i to halvgårder, hvorav altså bare den ene holdt sig i bruk efter Manndauen. Skatteklassen blev nemlig alltid regnet efter den gården som var bebodd; mulig skatt av underbruk kom så i tillegg. Men det kan nok også hende at Berg lille bare var én halvgård i gammelnorsk tid, siden skylda ikke er direkte oppgitt i øyresbol. Hvorom allting er var den iallfall en ekstra stor halvgård i nyere tid, med skyld 1 ½ skippund tunge og

¹ Efter RB 260, som efter eiendomsforholdene sikter til Vølneberg og ikke (som Rygh antar) til Berg g.nr. 16.

1 ½ bismerpund smør foruten en fjerding tunge av Vatterud, og ved skattelegningsforretning 1594 blev den flyttet op i fullgårdsklassen.

Eierforhold

Berg lille kom tidlig under domkirken i Oslo, hvor den kom til å gi navn til en egen kannik-godssamling, "Bergs prebende". Til samme prebende hørte også "Rud ved Vølner som kalles Vatterud". Prebenden eide også 5 øyresbol i Berg i Sudreims sokn"; men det kan neppe sikte til denne gården, som trolig dengang sognet til Holt kirke i det nuværende Ullensaker likesom Egner- og Vølner-gårdene. Efter reformasjonen blev Bergs prebende med annet gammelt kannikgods lagt ut til underhold for kantoren i Oslo, og V.-bonden fikk da bl.a. den fornøielse å betale landskyld til den lærde humanistiske forfatter Claus Berg, som var kantor i hele annen halvpart av 1500-årene. "Kantor.kanoni", som godssamlingen ble kalt, omfattet ca. 160 gårder og gårdparter med en samlet nyere skyld av omkring 130 skippund tunge. Fra 1630 av blev kantorstillingen i Kristiania ikke lenger besatt, og det innbringende kantor-kanoniet blev bortforlent til skiftende geistlige og verdslige tjenestemenn, som for det meste virket og bodde i Danmark, inntil det i annen halvpart av århundret blev solgt til kongen. De enkelte gårdene blev da snart adspredt, og V. lå fra 1694 i et par mannsaldre til Linderudgodset, som den rike sagbruker og trelasthandler i Kristiania Mogens Lauritzøn på den tid bygde op. Vatterud blev hele tiden brukt og solgt sammen med hovedgården.

Gjester

Var halvgård i 1577 og trolig også i gammelnorsk tid. Vanlig vissøretakst og heller ikke andre tegn til underliggende ødegårder.

Eierforhold. 1616 er velbårne Claus Brockenhuus ført op som bygselherre, og 1624 ser vi at han eide halve gården, 1 skippund tunge. Den var med i et adelig godskompleks, "Grev Axels gods", som

omfattet halvhundre eiendommer i det nuværende Akershus fylke og dessuten adskilling på Hedmark, Hadeland og i Østfold. Dette godset hadde Brockenhuus fått ved sitt ekteskap i 1611 med eneste datter av Peder Iversen Jernskjegg til Fritzøe, som hadde det i pant fra den svenske grev Axel Steensson Levenhaupt. Grev Axel hadde fått godset med sin hustru Ebba Månsdtr Lilliehök, som gjennom sin morfar Jøna Ulfsson Roos skal nedstamme fra Sudreimåtten. Det er derfor sannsynlig at "Grev Axels gods", som også omfattet flere andre gårder i Sørums, er opprinnelig Sudreimsgods.

Da grev Axel pantsatte eiendommene til Peder Iversen Jernskjegg, var det begynnelsen til enden på det gamle adelsgodset. Peder Iversens svigersønn Claus Brockenhuus klarte ikke å sitte lenge med det, men pantsatte det omkring 1620 til en annen innvandret adelsmann, Gierlo von Nettelhorst, og han solgte siden fra store deler av godset. Gjester, Skea og Bøler, som var de viktigste eiendommer av godset i Sørums, havnet hos Kristianiaborgeren Thomas Olsen, som var eier i 1647.

Andreas Holmsen

Historien om plassen Snedkerud i Blaker

I fire utgaver av Artikler fra Blaker og Sørums historielag fulgte vi i fjor Oskar Johannes Snedkeruds beretning om sin oppvekst på plassen Snedkerud i Blaker. Fordi jeg ble nysgjerrig både på hvor plassen lå, hva som er dens historie og hva som nå er igjen der, begynte jeg å lete.

I bind to i bygdeboka for Aurskog og Blaker fant jeg straks følgende om opprinnelsen til plassen og navnet: Plassen Snedkerud ble skilt ut som egen eiendom fra Kjølstad bruksnummer 1 omkring 1850. Plassen fikk bruksnummer 8. Hans Eriksen Holter av Hogset kom til Snedkerud omkring 1850, og da han var snekker, fikk plassen navn deretter. Da han flyttet til plassen hadde han med seg det tømmeret som fortsatt finnes i bua på garden. Det ble fødd 1 ku og 1 sau på Snedkerud i 1875, sådd ½ tønne hvert av bygg og havre og satt ½ tønne poteter.

Skomakeren Ole Hansen Snedkerud

I 1900 ble plassen skyldsatt og solgt til Hans Eriksens sønn Ole. Ved folketellingen i 1900 bodde skomaker Ole Hansen, husmann med jord, og hans kone Karen Hansdatter og deres fem barn på Snedkerud. Den yngste sønnen, Syver, var født 16. mai samme år.

I husstanden var det i 1900 imidlertid også registrert en Henrikke Eriksdatter, født i 1823 og altså 77 år gammel. Hun er enke med spinning som yrke. Hun er delvis fattigunderstøttet. Her må vi gripe folketellingen i en feil. Dette er ingen andre enn Henrikke Olsdatter, enka etter Hans Eriksen, og mor til Ole Hansen Snedkerud, bestemor til Oskar Johannes. Da hun døde i januar 1913 ble det holdt auksjon over hennes personlige eiendeler, blant annet et gammelt gulvur, og inntekten av auksjonen gikk til kommunen som "tilbakebetaling" av fattigunderstøttelsen.

Ole Hansen skal ha vært utrolig sterk, og ble budsendt når det skulle tas et krafttak. Han døde allerede i 1903 bare 54 år gammel av hjertesvikt da han skulle ta i et tak i forbindelse med treskingen på en av nabogårdene. Oskar Johannes var bare tretten år gammel da faren døde. Den eldste søsteren hans, Karoline, fikk en øyensykdom da hun var sju år gammel, og ble feilbehandlet med en medisin som gjorde at hun gradvis ble helt blind i 17-årsalderen. Ole reiste med datteren til leger i Sverige, men de kunne intet gjøre. De medisinene hun hadde fått hadde "brent opp" øynene hennes, fikk de vite. Av de andre søsknene utvandret Hans Adolf til Amerika, og begynte der som skredder. Det fortelles om Oskar Johannes at han var den første i Blaker som skaffet seg sykkel, og at han var Blakers første landpostbud. Han skal også ha vært en brukbar amatør-fotograf. Ole Hansen Snedkerud har hugget tømmeret til våningshuset på Snedkerud slik det står i dag. Huset ble bygget i 1905, to år etter hans død.

"Skomakeren" Hans Bjørge

I 1924 overlot arvingene Snedkerud til Hans Bjørge, som var gift med Ole Hansen Snedkeruds datter Berta Hedvig. Hans Bjørge var født på Gran på Hadeland, men flyttet tidlig til Lunner, hvor han arbeidet på stedets landhandleri og lærte seg skomakeryrket. På Lunner ble han senere landpostbud. Siden flyttet han til Oslo, hvor han også arbeidet i postverket. Han steg i gradene og ble etter hvert postpakke-mester i Oslo. I 1918 ble Hans Bjørge angrepet av spanskesyken, og fikk senere astma. Han fikk førtidspensjon fra postverket, og fikk det råd å bosette seg i frisk luft på landet.

Hans Bjørge fortalte gjerne en anekdote fra sin tid som postbud i Oslo. Han reiste en gang med verdipost på Holmenkollbanen utstyrt med gasspistol å forsvare seg med. En gang han gikk av på en av stasjonene, kom det en guttunge på fem - seks år susende på ski og kjørte rett inn i beina hans. Stor var Bjørges forbauselse da guttungen så opp på ham og sa: "Skal du ikke hjelpe meg opp? Ser du ikke at det er kronprinsen?"

Den første tida i Oslo var Hans Bjørge landpostbud på Bygdøy. Der bodde blant annet frøken Meyer som eide Kjærnsmo Gaard. Frøken Meyer kunne være litt bisk, ikke minst når hun fikk brev som var for lite frankert slik at hun måtte betale straffeporto. "Ikke vil jeg ha brevet, og i tillegg må jeg betale for det!" skal hun ha sagt. Etter at Bjørge overtok Snedkerud måtte han kjøpe ved på Kjærnsmo, og da han skulle betale, var det frøken Meyer som skulle ha pengene. "Men er det ikke Bjørge, da!" utbrøt hun og kjente igjen postbudet fra Bygdøy. Og vendt mot kjøkkenet ropte hun: "Bjørge spiser middag med meg!"

Blant naboene gikk Bjørge under navnet "skomakeren". Han hadde lært seg kunsten å nåtle sko på Lunner, og nå praktiserte han kunnskapene sine. Det fortelles at da Thorvald Foss gikk til Hjalmar skomaker for å få sydd seg noen riktig fine ridestøvler, ble han sendt videre til Bjørge, som laget noen flotte støvler.

Plassen Keisholtet

Hans Bjørge kjøpte i 1928 plassen Keisholtet, som lå under Kjølstad bruksnummer 2, slik at den ble lagt til Snedkerud. Keisholtet var den eldste plassen under Kjølstad Nordre. Den ble tatt opp av en som het Samuel i 1706. Han var gift og hadde to døtre.

I 1725 giftet Kristen Andersen Kjølstad seg og fikk Keisholtet, og da måtte de som bodde der fra før ut. Kristen Kjølstad fikk fem barn, men bare den eldste, Anders, levde opp. Han giftet seg med Rønnaug Olsdatter Fjuk, og de brukte Keisholtet en tid. De er imidlertid skrevet opp under Fjukholtet. Nå var det stadig omskiftning mellom brukene av Keisholtet. Blant dem som hadde plassen var Ole Hansen Kjølstad.

I 1801 het husmannen her Hans Hansen. Han var født omkring 1736 og døde på Keisholtet i 1808. Etter folketellingen var han gift for annen gang med Margrete Gulbrandsdatter. I huset hos seg hadde de datteren Anne, 1772-1809, gift med enkemann Peder Olsen, som var født omkring 1762. Peder Olsen var dagleier, men måtte be for seg ved siden av for å leve. Sammen hadde de datteren Marte, født 1796. Hans Hansen hadde også en sønn som het Amund. Amund Keisholtet ble i 1804 gift med Marte Hansdatter Kjølstad, og de hadde sønnen Hans, født i 1804.

Keisholtet lå øde noen år etter at disse hadde forlatt plassen. De neste brukerne var Paul Olsen og Mari Jonsdatter, begge født omkring 1770. Hun døde i 1834 og han i 1840.

På samme tid flyttet Amund Hansen Løkken til Keisholtet, og han var den siste her før plassen ble lagt ned. Familien er notert under Løkka. Bygdeboka nevner som en kuriositet at Amund Hansens kone, Marte Gulbrandsdatter, var iglekone. Mot mer enn sykdom var det vanlig å tappe pasienten for blod, ved årelating, "kopping" eller ved hjelp av blodigler, som ble satt på huden og suget blodet i seg. Marte Keisholtet ble ofte budsendt og kom med sine igler på et glass. Ved folke tellingen i 1875 var hun blitt enke, men det bodde et

par innerster hos henne. Den ene var den 21 år gamle Bolette Olsdatter, som levde av å sy og spinne.

Fredrik og Gunvor på Snedkerud

I 19XX overtok den eldste sønnen til Hans Bjørge, Fredrik, garden. Han studerte jus, tok både første og annen avdelings eksamener, men avsluttet aldri det juridiske studiet. I 1946 ble det bygget kårhus på garden. Bruket var knapt til å leve av med 50 mål jord. I tillegg fikk de leid noe jord av kommunen, slik at dyrkingsarealet ble ca. 70 mål. Det ble først satset på blomster- og grønnsakdyrking, men vanntilførselen til garden var for dårlig. Deretter ble det satset på husdyrproduksjon. Til tross for størrelsen på garden satset Fredrik Bjørge tidlig på maskinelt jordbruk. Han fikk traktor med forhøster og radrenser før de fleste andre i bygda. I 1960-åra ble det bygget nytt fjøs i låven og satt opp forsilo slik at en kunne fø ti kuer og ganske mange griser. Dyra ble solgt i 1975.

Fredrik Bjørge arbeidet som journalist i Indre Akershus Blad i 15 år, og var interessert både i lokal og nasjonal historie. "Jeg er ganske fornøyd med innleggene mine når jeg holder dem i herredsstyret," skal ordfører Josef Amundsen ha sagt til Fredrik Bjørge i drosja hjem fra et møte, "men de blir liksom likevel bedre når jeg leser referatet av dem på trykk i Indre!"

Gunvor Bjørge har sittet i uskiftet bo siden hun ble enke. Det er den eldste sønnen Hans som dyrker jorda. Han forpakter også jorda til Tor Løkka, slik at samlet dyrkingsareal i dag er ca. 300 mål. Det brukes til kornproduksjon. Hans er gift med Solveig Sennerud, og de bor på Sørumsand på en av tomtene Sennerud-døtrene ble tildelt da kommunen eksproprierte Sennerud til boligformål. Hans jobber ved seddeltrykkeriet til Norges Bank. Solveig jobber i Postbanken. De har planer om å bygge på Snedkerud og bosette seg der.

Slekten på Snedkerud

I Hans Eriksen Holter av Hogset
23.01.1817-20.10.1888. G. 1845 m.
Henrikke Olsdatter Vogstadeie, Nes 1823-
31.01.1913.

1. Emma Hansdatter f. 08.02.1846.
 2. Ole Hansen
 3. Brede Hansen f. 10.04.1854.
 4. Martin Hansen f. 30.06.1857. G. 1882 m. Karen Olava Olsdatter Nebbenesjordet, f. 11.04.1858.
 5. Kasper Hansen 06.05.1861-12.08.1873.
- II. Ole Hansen Snedkerud, 1849-17.10.1903. G. 1878 m. Karen Hansdatter Ekra av Monsrud, 1856-18.08.1932.
1. Karoline Otilie Olsdatter, 25.04.1877 -
 2. Hans Adolf Olsen, 29.03.1879 -
 3. Hjalmar Kristian Olsen, 24.09.1881-21.01.1943.
 4. Anna Marie Olsdatter, 10.02.1884 - . G. 1906 m. Peter Kristoffersen Ingjer, 1880 -.
 5. Oskar Johannes Olsen, 30.04.1888- 03.04.1889.
 6. Oskar Johannes Olsen, 05.10.1890 - .
 7. Olga Kaspara Olsdatter, 14.12.1893-30.07.1899.
 8. Berta Hedvig Olsdatter.
 9. Syver Karelius Olsen, 16.05.1900 - .
- III. Hans Bjørge, 29.12.1888 - Født på Hadeland. G. 1918 m. Berta Hedvig Olsdatter Snedkerud, f. 27.08.1896.
1. Fredrik Bjørge.
 2. Klaus Bjørge, f. 19.08.1922.
 3. Hilmar Bjørge, f. 18.04.1929.
 4. Josef Bjørge, f. 15.01.1932.
- IV. Fredrik Bjørge, 22.06.1919-05.05.1995, G. 1944 m. Gunvor Helene Gundersen, f. 06.02.1923 i Grøndalen i Nes.
1. Hans Georg Bjørge.
 2. Grethe Elisabeth Bjørge, f. 30.08.1948. G. 1968 m. Åsmund Haugen, f.

3. Berit Helene Bjørge, f. 20.05.1950. G. 19XX m. Sigmund Odd Lystad, f. 13.01.1945.
4. Olav Fritjof Bjørge, f. 27.09.1952. G. 19xx m. Reidun Arnesen, f. 02.03.1952.
5. Roar Arild Bjørge, f. 15.10.1954.
6. Anne Margareth Bjørge, f. 07.04.1960. G. 1. g. 19XX m. NN. G. 2. g. 19XX m. Rune Madsen, f.

V Hans Georg Bjørge, f. 25.01.1945. G. 1968 m. Solveig Alvilde Sennerud, f. 18.04.1944.

1. Inger Grethe Bjørge, f. 14.07.1968. G. m. Halvor Sletta.
2. Fredrik Albert Bjørge, f. 05.10.1969.

Svein Sandnes

Fredrik Bjørge har skrevet hovedoppgave om den eldste gardshistoria i Sørum

I høst tar Fredrik Bjørge fra Sørumsand hovedfagseksamen i historie. Selve oppgaven handler om Sørum prestegjelds økonomiske situasjon i slutten av 1660-årene. Han undersøker hva gjennomsnittlig jordbruksproduksjon og annet arbeid på denne tida kunne være, og hvor mye av det som gikk ut av kommunen i form av skatter, avgifter og landskyld.

Denne kompetansen vil bygdeboknemnda gjerne skumme fløten av ved å gi Fredrik Bjørge et oppdrag tilsvarende ti måneders arbeid avlønnet med begynnerlønn som lektor. For dette ønsker nemnda at Fredrik Bjørge skal skrive historien for alle gardar i Sørum fra de eldste tider fram til 1666, og bistå frivillige til å finne fram de samme kildene når det gjelder Blaker.

Bygdeboknemnda fant at dette kunne hentes ut av kommunens bevilgning fordi bygdebokredaktør Jan Erik Horgen bare er engasjert i 75% stilling. Administrasjonen i kommunen fant imidlertid at bygdeboknemnda ikke kunne inngå en langsiktig avtale med Bjørge før det var blitt godkjent gjennom politiske vedtak.

En endelig avtale med Fredrik Bjørge om skrivning av de eldste gardshistorien for Sørum er derfor utsatt i påvente av den politiske behandling.

Svein Sandnes

Okkupasjonshistorien i Sørum presentert på møte i Rådhuset

Helt vanlig er det kanskje ikke at ei bok presenteres før den foreligger trykket, men det skjedde i kommunestyresalen i Sørum fredag 3. desember, da Okkupasjonshistorisk utvalg i Blaker og Sørum historielag hadde invitert til åpent møte for å presentere det første konkrete resultatet av sitt arbeid. Mer enn 80 interesserte hadde møtt fram, da Kåre Sæther som leder for Okkupasjonshistorisk utvalg ønsket velkommen. Redaktøren for boka, Svein Sandnes, innledet med å orientere om bokas innhold generelt og noen redaksjonelle prinsipper som lå til grunn for redigeringen. Utvalget har f.eks. begrenset opplysninger om aktive NS-medlemmer lokalt til de offisielle posisjonene som ordførere, varaordførere og lensmenn. En har bevisst forsøkt ikke å lage "omkamp" av rettsoppgjøret, men bestrebet seg etter også å presentere det perspektivet aktive NS-medlemmer hadde på rettsoppgjøret, blant ved et eget innlegg av en mann fra Blaker som vervet seg til fronttjeneste for tyskerne. En kilde som er mye brukt, er den dagboka Rolf Lindbäck skrev i maidagene 1945.

Rolf Aas presenterte i detalj hvordan tyskerne "inntok" Blaker og Sørum, hvilke eiendommer de rekvirerte og hvordan forholdene var rundt dette. Leif Mathisen fortalte om rasjonering, kosthold og klær, svartebørs og ikke minst forholdene i jord- og skogbruk, som fortsatt var den viktigste næring i Sørum under krigen. Hans Stenslet presenterte i et nasjonalt perspektiv kirkekampen under okkupasjonen, som førte til at prestene i Blaker og Sørum gikk av som embetsmenn, men fortsatte som åndelige ledere for sine menigheter. Deres lønnsutbetalinger stoppet, og de måtte betale

husleie for å bli boende i presteboligen. Menighetene måtte gjennom frivillige bidrag opprettholde prestenes inntekter. Kjell Michaelsen fortalte om hvordan NS-myndighetene forgjeves forsøkte å nazifisere skolene i Blaker og Sørum, og hvordan lærerne i samarbeid med foreldrene i bygdene våre klarte å opprettholde undervisningen omtrent som før krigen.

I pausen var det servering av kaffe og kringle, og mulighet til å forhåndsbestille boka samtidig som fotograf Anders Henriksen, som sammen med Lillian Mobæk har vært billedredaktør, presenterte bildene i boka på storskjerm. Ekstra hyggelig var det at møtedeltakere kunne identifisere personer på bildene som for billedredaktørene hittil hadde vært ukjente. Da var det en fordel at boka ennå ikke var trykket! Og mer enn femti bøker ble forhåndsbestilt i løpet av kvelden.

Etter pause tok Kåre Sæther ordet igjen. Han beklaget at Olav Gulbrandsen, som skulle presentere kampene i 1940 og den første motstandsbevegelsen i Sørum, var blitt syk. I stedet presenterte Sæther dette i tillegg til sitt eget stoff om forlystelser under okkupasjonen og reorganiseringen av Milorg fra 1943 til krigens slutt. Ekstra levende ble presentasjonen ved at han i salen kunne presentere Jakob Roll Hansens datter, som 2 - 3-åring hadde vært med faren på våpentransport fra Oslo til Sørum (!) og Egil Borg, sønn av Husflidskolens rektor under krigen, som også hadde bidratt med sine minner fra aprildagene 1940. Sist ut av innlederene var tidligere sorenskriver Ragnar Dietrichs, som tok for seg rettsvesenet under krigen, rettsoppjøret etter frigjøringen og henrettelsene i Trandumskogen. I sum et meget vellykket møte, selv om en av de kvinnelige frammøte etterlyste hva kvinnene i Sørum hadde foretatt seg under okkupasjonen. Heldigvis kunne jeg svare at de i det minste hadde fått sitt eget avsnitt i boka.

I skrivende stund er det fortsatt uklart om boka vil bli levert før jul, men vi

håper fortsatt at det skal være mulig. For mer omtale av boka, se neste side.

Svein Sandnes

Sørum under okkupasjonen 1940 - 45 snart klar i bokform

Vi har mindre framstillinger av Blaker og Sørum i krigsårene 1940-45 allerede. Men med den boka Blaker og Sørum historielag nå utgir, vil kommunen vår få den autoriserte beretning om okkupasjonstida.

Hovedgrunnen til dette er at de sytten medlemmene av okkupasjons-historisk utvalg alle er gamle nok til i ulike posisjoner å ha opplevd krigstida: Brynjulf Børke, Ragnar Dietrichs, Arne Eid, Olav Gulbrandsen, Thor Hexeberg, Arvid Holter, Gerd Hovind, Leif Mathisen, Kjell Michaelsen, Johan Nygård, John Rødsrud, Harald Slemdal, Hans Stenslet, Kåre Svarstad, Kåre Sæther, Ruth Vangberg og Rolf Aas. Til gjengjeld var han som har sydd de ulike bidragene sammen til en enhet, Svein Sandnes, ikke født da krigen sluttet.

Fra å være tenkt som et enkelt hefte er bokprosjektet vokst til en gjennom-illustrert innbundet bok på ca. 300 sider. Prisen på kr. 375,- er faktisk betydelig subsidiert gjennom kommunalt tilskudd og gratis arbeidsinnsats av såvel redaktør som billedredaktører, som har vært Anders Henriksen og Lillian Mobæk.

Vi har et spesialtilbud til alle medlemmer av historielaget som ønsker kjøpe boka i gave til slekt og venner: Ved bestilling av fire bøker til en samlet pris kr. 1.500,-, får du ei femte bok gratis på kjøpet. Det vil si 20% rabatt!

Du vil kunne bestille boka hos et av medlemmene i okkupasjonshistorisk utvalg. Dersom boka blir ferdig produsert fra trykkeriet før jul, som vi fortsatt håper, vil vi distribuere eksemplarene så raskt vi klarer slik at de kan ligge som julegaver under årets juletre. I motsatt fall får du bøkene du har bestilt umiddelbart over jul.

Vi kan love deg ei spennende historiebok fra ei urolig tid.

Dampende erotikk langs Glomma-bredden

Det vil neppe bli noen vane å anmelde ny norsk skjønnlitteratur i Artikler fra Blaker og Sørums historielag, men når scenen for handlingen i den grad utspiller seg i Sørums i året 1450, må det være tillatt også innenfor et lokalhistorisk perspektiv å rette oppmerksomheten mot Eystein Eggens bok av året, "To konger".

Skjønnlitteratur er fantasi. Fiksjons-grepet som gestalter denne romanen gjør forfatteren rede for i et kort forord: Under et besøk i DDR sommeren 1968 hevder forfatteren å ha funnet en skinnbok i slottsbiblioteket i Quedlinburg skrevet på et høytidelig norsk. Dette er naturligvis ikke sant. Derimot har forfatteren gjennom mangeårige nitide studier nærmet seg det historiske materialet og spunnet sine intriger og dialoger på det materialet han baserer sin historie på. Skrivemåten kan sammenliknes med hva vi gjør når vi ut fra et antall utregninger i en formel tegner en kurve: Ut fra noen kjente størrelser deduserer vi oss fram til et mer sammenhengende hendelsesforløp.

At Filippa, grevinne av Eberstein, datter til Erik av Pommern, gifter seg med Sigurd Jonsson på Sudreim, drottsete og riksforsander over Norge, tilhører de historiske fakta. Likeledes at svenskekongen Karl Knutsson Bonde og oldenburgeren Christian i året 1450 kjempet om kongsmakten i landet. De personkarakteristikkene vi får av Filippa og Sigurd må nok i større grad tilskrives den skjønnlitterære inspirasjon. Kildegrunlaget er svært begrenset, når vi altså ser bort fra selve boka, som jo selv framstiller seg som et kildekrift fra Filippas hånd.

Om Bjørn Holtesson virkelig var en bonde fra Nes på Romerike eller er en oppdiktet figur, er av mindre betydning. Hoveddelen av romanen "To konger" er likevel helt sikkert uten andre kilder enn forfatterens personlige erfaringer og fantasi når det gjelder det intense erotiske forholdet som oppstår mellom Bjørn og Filippa. Men det kan jo likevel være pirrende å få dialogen mellom disse krydret med lokale navn:

"Vi så hverandre dypt inn i øynene. Det var noe gult i hans øye, tror jeg. En gul ring innerst i alt det grønne. Og en rød prikk, et slags fødselsmerke fra den tid hans øye ble født i evigheten. - Sehr gefährlich, kleiner Norweger. - Det gjelder om å bruke staken, da ma. - Hei fara! - Fallturulturaltu. - Ra. - Staken - Ra. Ja. - Stikke den inn. - Fossen? - Dunder og går. Mannen? - Skjelver i spenning. - Våt. - Glatt. - Sleipt. - Friskt. - Men så? - Stikker inn. - Åi! - I tømmeret. - Som går. - Som et skred. - Nedover fossen. - Skriker. - Fretta, fretta! - Gjør jeg? - Hei, fara. - Og han? - Og hun? - Flyter opp ved Bingen lense. - Og himmelgottund-sakrament, der kommer den strenge herr Sigurd til Sørums gående ned til sanden. - En ekte ridder, minsanten. - Av den gamle skole. - Som de gamle korsfarere. - Uten frykt og daddel. - God dag, mitt kjære viv, sier han. At jeg nettopp denne morgen skulle finne Eder naken på min hvite strand. - Ja, nu er jeg hjemme igjen, svarer jeg. - Men hvorfor er du død, min kjære? - Jeg er bumset ihjel ved Rånåsfoss. Bjørn lo."

Det Eystein Eggen likevel får fram - i hvert fall i forhold til denne leser - er en troverdighet i forhold til selve tidsånden på 1400-tallet som trolig er basert på omfattende studier av periodens mentalitets-historie. Ser vi bort fra kongsdatterens seksuelle appetitt, som hun får tilfredsstilt av Bjørn Holtesson, er hennes møte med norsk lynne - ikke minst sammenholdt med sin tyske bakgrunn - spennende ut fra et historisk perspektiv også. For eksempel beskrivelsen av et folkemøte for en opprørskekt arrangert på Algarheim ved Raknehaugen. Her trer også Marcellus, italiensk eventyrer og titulær biskop av Skåholt på Island, fram; mannen som senere i 1450 som erkebiskop av Nidaros skulle signe Christian som konge i Nidarosdomen. Etter at Filippa på møtet har erklært sin støtte til kong Karl "lovformelig valgt ved våpentingene på Storhamar og Ullinshov i fjor høst", blir hun motsagt av Marcellus:
"To konger i landet, ja!" ropte italieneren og vendte sitt olivengule ansikt mot meg og

så på meg med sine onde, sorte øyne. Det var som om jeg så rett inn i den romerske troløshet, den som Arminius falt som offer for, han og den blonde Tusnelda. "Men slik kan det ikke være. Det kan ikke være slik i et land contessa," jamret Marcellus demagogisk. Jeg bet meg i leppen. "Derfor har kong Chistiern," fortsatte den blekfete sydendingen, "inntil han har latt seg krone i Sankt Olavs sted, latt utnevne to visekonger over dette land, nemlig erkebiskopen av Nidaros og Sigurd til Sørsum. Da Aslak Bolt er gått til sin evige salighet, er det kun herr Sigurd tilbake. Ham alene tilkommer det å utøve kongelig potestas her i landet." De ordene var et tveegget sverd. Jeg så italieneren forstod det straks etter at han hadde radbrukket germansk syntaks og stotret ordene frem på sitt gebrokne dansk. Bjørn var heldigvis oppgaven voksen. Jeg har aldri vært så stolt av Bjørn. Han trakk ikke sitt sverd og befridde menneskenes stamme for nok et papistisk villskudd, slik han kanskje senere på året ville ha gjort det. Bjørn gikk frem, stilte seg ved siden av meg og sa: "Uten tvil ville vi helst hatt Sigurd Jonsson til vår egen norske konge. Han er etter ætt og byrd selvskreven. Men sann kongelig verdighet ligger i at man ikke halser slik etter den krone som er ens førstefødte rett, at man sender fremmede menn inn i landet og opp i dalene for å lyve for sin sak. For ti år siden avstod kong Karl kronen til Christoffer, og lot seg bare etter sterk overtalelse velge da Christoffer døde. Om denne sak har I selv hørt fra herr Sigurds hustru som hos meg står. Kan det være noen tvil?"

Romanen "To konger - Et minne fra året 1450" er en innsiktsfull og velskrevet historisk roman som lar det mest av sin handling utspille i vårt nærrområde. Den anbefales!

Svein Sandnes

Steinar Gravås ny leder i Blaker Skanses Venner

12 av Blaker Skanses Venners 80 medlemmer var møtt fram da Odd Sars-Olsen kunne ønske velkommen til årsmøtet i foreningen i Auditoriet i Nansenbygget torsdag 21. oktober. Sars-Olsen er for tida knyttet til FNs innsats i det tidligere

Jugoslavia, men var så heldig at årsmøtet kunne la seg kombinere med en konferanse på Hønefoss. Sekretæren Rita Nyborg leste årsberetningen og kasserer Sigurd Svardal presenterte regnskapet. Av saker foreningen hadde fått gjennomført i sitt første driftsår var oppsetting av ei informasjonstavle ved inngangen til Blaker Skanse og foreningen har også vært pådriver for å skaffe Sørsum et ordførerkjede utformet av miljøet på Skansen og finansiert av bedrifter i bygda.

Av innkomne forslag var det særlig Bjørn Hesthags forslag om å oppføre et historisk spill på Blaker Skanse som vakte diskusjon. Styret hadde før Hesthag fremmet sitt forslag drøftet idéen med Norsk amatørteaterråd, som hadde advart mot at en slik oppsetning ville kreve veldig store ressurser av en så liten forening. Hesthag var langt mer konkret når det gjaldt mulig organisering og finansiering, og først og fremst presenterte han mannen som kunne skrive stykket og instruere skuespillerne: Håkon Qviller, tidligere instruktør ved en rekke institusjonsteatre og forfatter og instruktør til Soon-spillet, som første gang ble framført i 1992 i Østfold. Skolen har satt som betingelse at det ikke kan være øving så lenge studentene har undervisning, og den er avsluttet ca. 15. juni. Framføringen bør skje i sommerferien, rundt midtsommer. Styret i Blaker Skanses Venner ble gitt i oppdrag å arbeide videre med prosjektet, som en likevel trodde burde organiseres som et selvstendig prosjekt utenfor foreningen. Det må investeres nærmere 300.000 kroner før spillet kan få inntekter, og dette er et hovedproblem som må løses før startskuddet går.

Valgkomitéen hadde funnet fram til Steinar Gravås som ny styreleder etter Odd Sars-Olsen. Nye styremedlemmer ellers ble Kolbjørn Brekke, Svein Sandnes og Helge Svarstad. Helge Lillekvelland, Rita Nyborg og Sigurd Svardal var ikke på valg. Steinar Gravås takket for tilliten og for den innsatsen Odd Sars-Olsen har nedlagt ved etablering av Blaker Skanses Venner. Han takket også uttredende styremedlem Ellen Bay for innsatsen.,

Julegrantening på Blaker Skanse 1. søndag i advent

Det var lærer Finn Nielsen på Haugtun skole som hadde foreslått for Blaker Skanses Venner å etablere en tradisjon med tenning av julegran første søndag i advent. Det nye styre i venneforeningen tok begjærlig imot forslaget, og Finn Nielsen ble oppnevnt som koordinator. Løpesedler ble omdelt til husstandene i Blaker, og søndag 28. november var det ca. 200 blakværingar som møtte ved kirken for å gå i fakkeltog bort til Nansenbygget, hvor julegrana skulle tennes. De eneste som ikke satte pris på arrangementet var værgudene, som velsignet dagen med skikkelige kulingbyger som slukket de fleste fakler. Ved julegrana stod musikanter fra Blaker Skolemusikkorps oppstilt og spilte kjente og kjære juletoner. Det ble delt ut tekster til sangene, så alle kunne synge. Etterpå var det gratis gløgg og pepperkaker så langt beholdningen rakk. Til tross for været et vellykket arrangement, som Blaker Skanses Venner og Finn Nielsen lover vil bli gjentatt neste år. Og da vil skolen plassere ei julegran innenfor vollene, slik at vi vil kunne få med oss enda mer av den unike stemningen på Blaker Skanse.

Jul med Tertitten

Tertitten kjører sine tradisjonelle juletog 12. og 19. desember og nyttårsaften. På Fossum vanker det gløgg og pepperkaker, med mulighet for kanefart med hest og slede.

Århundrets siste kalender

Nå foreligger Blaker og Sørums historielags kalender for 2000, som alltid satt sammen og distribuert av Kjell Huseby. Prisen er den samme som foregående år, kr. 40,-, og dersom du ikke blir oppsøkt av en salgsrepresentant, så ta kontakt med Huseby. Frivillige selgere søkes også. Årets motiver er følgende:

Januar: Blaker Meieri m/ spanneheis. Nye og gamle stasjonsbygning. Gartner Ihles mistbenker og drivhus, og Handelsforeningen.

Februar: Lystadmoen kafé. Drevet av Borghild Kvaksruds far.

Mars: En traktor Massy-Harris, brukt på Melvold i Frogner 1939.

April: Lena Nøtvigs forretning i Lørenfallet. Randi Bøhler ekspederer Tove Løhren i 1960-årene.

Mai: Rånåsfoss Skole. Den første 17. mai ved denne skolen. Barna hører på dagens tale før toget starter.

Juni: Barn på Hellesjø i Sørums 1924.

Juli: Postkortbilde av bruene over Bingsfoss tatt ca. 1933.

August: Jernbanebrua i Frogner etter ombyggingen i 1865.

September: Myhrengårdene i Frogner. Flyfoto fra ca. 1950.

Oktober: Svarstad Skole i Blaker ca. 1915.

November: Lørenfallet sentrum 1951. Sørums meieri, Lensmannsgården og idrettsplassen.

Desember: Sørums kirke ca. 1910 - 1915.

Samhandling, flid og disiplin

Sammen med denne utgaven av artikler følger Alv Bjerkems fortelling om Blaker skolemusikkorps gjennom 50 år.

Artikler fra Blaker og Sørums historielag redigeres av Svein Sandnes

Returadresse: Svein Sandnes

Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS

B

Lederens spalte

Utgivelsen av "Sørums under okkupasjonen 1940 - 45" er økonomisk det største løftet Blaker og Sørums historielag noen gang har tatt. Før det første eksemplaret er solgt har vi påtatt oss forpliktelser som er dobbelt så store som vår likvide beholdning. Vi må selge 888 eksemplarer med vanlig bokhandlerrabatt for å dekke trykkeriregningen.

Når vi likevel er trygge på at dette har vært riktig å gjøre, er det fordi dette på mange måter er siste sjanse for at dem som var aktivt med under siste krig kan komme med sine versjoner av forholdene lokalt i Blaker og Sørums. Vi tror "Sørums under

okkupasjonen 1940 - 45" vil bli stående som et standardverk i vår lokalhistorie i mange generasjoner. Og det var nå den kunne skrives.

Vi er takknemlige for at Sørums kommune har stilt seg velvillig til prosjektet fra første stund; med hjelpsomhet når det gjaldt tilgang til de åpne arkivene, med generøsitet når det gjaldt skrivehjelp og ikke minst en direkte produksjonsstøtte på kr. 30.000,-.

Alt arbeid med boka gjort av okkupasjonshistorisk utvalg og frivillige fra historielaget har skjedd uten betaling. I forfatterhonorarer tilsvarer det et beløp på minst kr. 60.000,-, og tilsvarende til bilde-redigering/scanning. Boka er gitt en sterkt subsidiert pris når den koster kr. 375,-.

Og vi oppfordrer alle medlemmer av historielaget til å benytte seg av medlems-tilbudet om å kjøpe fire eksemplarer og få et femte eksemplar gratis. Det er tross alt slik vi helst ser at denne utgivelsen også kan bli en økonomisk suksess, ved at hele opplaget i løpet av kort tid rives bort som varmt hvetebrød.

Det vil bli drevet et aktivt salgsarbeid for "Sørums under okkupasjonen 1940 - 45" både i desember, januar og februar. Vil du også gjøre en innsats, så meld deg på! Godt nytt år. **Svein Sandnes**